

Beszélgetés Marosán Györggyel

Mozgalom és kultúra

A partnerré válás feltételei

Mozgalom és kultúra kapcsolata a köztudat számára is kézenfekvőnek tűnik. Szóhasználatunk is jelezni kívánja az elfogadottat: mozgalmi kultúra, kultúrmozgalom, kórusmozgalom stb. Ha azonban a kapcsolat történeti gyökereit kívánjuk vizsgálni, meglehet, hogy majd egy évszázadot kell visszakanyarodnunk. S meg kell tennünk ezt a történelmi kitérőt akkor is, ha a kapcsolatot konkrét megnyilvánulási formájáról, a munkásművelődésről, munkáskultúráról beszélünk. S a kérdés körbejárására Marosán Györggyel alkalmasabb partnert keresve sem találunk.

Szellemi irányítók

— Történelmi ismeretek nélkül munkásművelődésről nem beszélhetünk — kezdi Marosán György. — 1812-ben ismerik el Angliában a szervezkedés jogát, szabadságát. 150 évvel ezelőtt megalakul az első szakszervezet, mint mozgalom. A munkások rájönnek arra, hogy hiába lopnak, nem segít, hiába török össze a gépeket, nem lesz jobb. Be kell rendezkedniük a szervezett ellenállás harcéra. Milyen alapvető sajátosságok jellemzik az első szakszervezetet? Első helyen áll az, hogy önkéntes, s ebből következik, hogy alapbázisában demokratikus — és — érdemes megmondolni — mindenbe bele-szól, ami életével, sorsával összefügg.

Változatlan meggyőződése, s hitem, hogy csak az a szakszervezet szakszervezet napjainkban is, amely ezeken a pilléreken nyugszik. De ugorjunk vissza az időben! Mit csinált a szakszervezet 150 évvel ezelőtt egész Európában? Ahogy megalakult, létrehozott egy könyvtárat. Azaz, hogy létrehozza a könyvtárat, meg akarja törni a burzsoázia művelődési monopóliumát. De létrehoz egy kórust is. Alakít egy színjátszó csoportot. Létrehív egy sportklubot... — az igen kemény, napi 18, 16, 14 óras munkaidő mellett. S vajon miért? Miért volt iskolája a szakszervezetnek? Hát ki tudhat beszélni szakmai ügyekbe, ki tudja érdekeit hathatósan képviselni? Az, aki szakmáját jól ismeri, aki nem átverhető, aki szert tud tenni olyan szókincsre, gondolatrendszerre, viselkedési kultúrára, hogy partnerré válhasson!

— A szervezkedő munkások milyen társadalmi rétegtől kaptak mintát, szellemi irányítást?

— Úgy gondolom, hogy a szervezkedő munkásokat kezdettől fogva az értelmiség három csoportja kísérte, s befolyásolja. Ezek a jogászok, az orvosok, s a művészvilág. Első helyen a jogász állt. Törvényismerő. Kicsukás, becukás, kollektív szerződés. Csak mulatok most, hogy felfedezük a jogi tanácsadást! Valamirevaló szakszervezetnek tisztelt díjaz vagy fizetett jogásza kellett hogy legyen már a két háború közt is! S az orvosok szerepe sem véletlen! De mondja, mi köze volt Liszt Ferencnek a munkásművelődéshez? És mégis megírta a legszebb munkakantátát.

— Térjünk vissza ismét mozgalom és kultúra kapcsolatához. Világos: a beleszólási jog gyakorlása érdekében szükség volt a szakmai, s majd lépésenként az általános műveltség megszerzésére. S ehhez az egykori munkás semmiféle állami dotációt nem kapott.

— Úgy van. A szervezett munkás minden áldozatra kész volt. Nincs állami támogatás, neki fil-lérekiből kell összeraknia a dolgokat. A könyvre a szervezett munkás sohasem sajnálta a pénzt, a kórus fenntartására szintén nem, pedig igen nehéz időket élt át. A két háború között a szakszervezetek és a Szociáldemokrata Párt elérte a következőket: minden vasárnap hol a

Nemzetiben, hol az Operában félórás jeggyel munkáslőadásokat tartottak. Az a néhány fil-lér, amibe a jegy került, nekünk súlyos összeget jelentett, de láthattuk, megismerhetjük a magyar és a világirodalom klasszikus műveit. Ott voltak a zene-akadémiai koncertek. Vagy szavalóestek. Ki látogatta azokat elsősorban? Az értelmiségi ifjúság és a munkások. Ki fizet elő József Attila első kötetére? Hol tudták a megjelenő fiatal költők műveit eladni? A szakszervezetben! Egymás után írtuk alá a listát! A kultúra vonzása nem csupán vonzalom volt, hanem ebből megfogalmazható igény szint is. Tulajdonképpen ez a Rákosi-idők kezdetén, úgy 49 táján devalválódott, amikor már nem kérték pénzt. Amikor már nem kell harcolni, verekedni, megküzdeni valamiért, annak az értéke csökken.

— Úgy gondolom, nem az ingyenesség, vagy a könnyen hozzáférhetőség volt az egyetlen probléma ekkortájt. Mi történt a komoly tradíciókkal rendelkező munkás kultúrszövetségekkel?

— 48 végén, 48 elején feloszlattuk a Munkáskultúra Szövetséget. Azt, amelyben a két háború között az illegálisban harcoló kommunisták egyáltalán politizálhattak. Ha gyűlést illo-molt, akkor jött egy kulturális-művelődési előadás. Azt lehetett. Szeretnék konkrét lenni. A Munkásdalos Szövetség utolsó elnöke én vagyok Magyarországon. Ez megszűnt, és hosszas csatározás után 1948 őszén megszületett az egységes dalos szövetség, a Bartók Béla Szövetség. Diszelnőke Kodály, elnöke én vagyok. Az összes többi kulturális szervezet szabályosan likvidálták. A Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt vezetői, ha gyűlésre mentek, miért vittek szavalókat is, meg énekeseket is? Még negyvenöt után is! Mert hangulatot, levegőt, légkört, lelkesedést kellett teremteni. 1949-től — a Rajk-ügytől kezdve — mintha mindent elváltak volna. Mi a magyarázata? Most könnyű rá válaszolni: a Rákosi-féle vezetésnek nem kell sem önkéntes, sem demokratikus, sem mindenbe beleszó-ló mozgalom és szervezet.

Diszko és kórus

— Ami a kórusmozgalmat illeti: 1938-ban volt az utolsó munkásdalos-találkozó, amin ön is részt vett. Majd 1978-ban Szombathelyen. Mi volt a leglényegesebb, vagy talán a leginkább szembevető különbség a kettő között?

— A különbség ránézésre is egyszerű! 1978-ban iskolások énekelnek a kórusokban, és nem munkásfiatalok. A munkáskórusok lassan elso-rvadtak. A férfikórusokkal van a legnagyobb veszély. S tudja, hogy hol találtam meg a munkásfiatalokat Szombathelyen? Természetesen a diszkóban. S tudja miért? Mert a diszko önkéntes, demokratikus, itt belsőlhatnak abba, mit játszanak. Fütty és lemezcsere. S a diszkóban együtt táncol diák a munkással, kilépve aztán esetleg szétválak az útjuk. De térjünk vissza a szórakozáshoz! Azt gondolja, hogy mi a háború előtt nem táncoltunk? Én férfiszakmában nőttem fel. Ahhoz, hogy a fiataljainkat akkor bent tudjuk tartani a szervezetben, tánciskolát is kellett nyitnunk. Tánciskola nyílt a vasasoknak, a bőrösöknek, az ÉDOSZ-ban és máshol is. Táncanár oktatta a csámpás lábú péklegényt is a francia négyesre, a cserlésztonra, a tangóra. Nekünk kellett hozni a környékről a cseleklányokat, proklányokat. Jöttek boldogan, hiszen nálunk nem

áruáltak petrezselymet, arról gondoskodott a vigalmi bizottság. A kisse mocskosszajú pékinas is megtanult viselkedni, szebben beszélni, mert különben elkerülték a lányok. Így sajátos módon a tánciskola is hozzájárult a viselkedés, az önkifejezés, a társas érintkezés megtanulásához.

De volt a szakszervezetben szexuális felvilágosítás is! Azért, mert akkoriban két népbetegség uralkodott Magyarországon; a vérbaj és a tbc. Nekünk, élelmzési munkásoknak, különösen kellett vigyáznunk. Ha mi rájöttünk arra, hogy valaki nemibeteg, nem a göré küldte el, hanem mi.

— Mindebből kiderül, hogy a szervezett munkás viselkedése, kultúrája, szakmai műveltsége — sőt, mint hallhattuk — egészségügyi kultúrája is különbözött a többitől. Irány- és mértékadó volt. Ehhez a keret, a formát a mozgalom adta, a szakszervezet. Ma már, ha egy munkásfiatal művelődni, vagy szórakozni akar, nincs csupán a szakszervezetre utalva.

Pénz vagy szabad idő

— Nyilván azt akarta mondani, hogy ha ma a lehetőségek tágasabbak a munkásfiatalok részére, s nem élnek vele annyira, akkor az elsősorban az ő hibájuk, az igényességükkel van valami baj! Hadd mondjak erre egy történetet: Az egyik sütőipari brigád felvette a nevemet. Nem szeretem az ilyesmit, de mindegy. Egy kis vacak üzlethelyiségben van a KISZ-nek ez a klubja. El-megyek hozzájuk. Ismertem a pékséget, aminek a háta mögött ez az üzlethelyiség volt, mert dolgoztam benne. Mocskos, szegény, piszkos, de mindegy. Összejönnek legalább huszonöt. Ülnek velem szemben, nézünk egymásra. Nagy tisztelettel visel-tetnek irántam. Ezt érzem. Fel akarom oldani, hogy ne legyen ez a három lépés távolság. Az egyik fiatalembert megszólítom. 29 éves. Mellette egy lány, egy fiatalasszony. A fiú arcáról láttam, hogy éjszakai munkás. Ezt hamar fel lehet ismerni. Színről, mélyen árkokt szemekből. És kérdezem tőle, hol dolgozik. Mondja az üzemet. És mennyit keres? Tizenegyezer forintot. Rögtön föl-kapom a fejemet, a kora miatt is. Mondom neki, akkor maga vagy misel vagy helper. Nem misel vagyok — válaszolja. Ő a kovács, az előkészítő, a dagasztó. És én megyek egy lépéssel tovább. Mit olvasott utoljára? Néz rám, és nem azt mondja, hogy Marosán elvtárs —, hanem Marosán szaktárs, mikor? Figyelte a választ? Mikor?! Mondtam, jó, hát hány órát dolgozik ma? Napi 12 órát. Nekem meg kellett volna itt állnom, nagy emberismeretem van, a mellette ülő nőt már nem lett volna szabad megszólítani. De valami ingerelt. Maga mennyit keres? Hatzetret. Hol dolgozik? Itt és itt. Mit olvasott utoljára? Ismeri azt a per-cet, amikor nincs válasz és a többi is szorong, hogy engem meg ne kérdezzél. A végén megszólal, hogy két évvel ezelőtt, valamint a Szilvástól. — Már nem emlékszem, milyen könyvet olvastam, abba is hagytam...

Az újságíró is kikapcsolja a magnót. A dilemma valóságos. S még hitelesebb teszi, hogy olyan ember veti fel, mint Marosán György, a soha-megnem-tagadott péklegényből lett politikus, a munkásművelődésnek mindmáig aktív részvevője és támogatója.

V. BÁLINT ÉVA

Gonda Zoltán rajza

Kortárs komoly zenei sorozat

Most, mindenki, együtt

A Műszaki Egyetem Szkéné Színpadán idén március—április-ban jelentős kortárs komoly zenei sorozat zajlott; ennek egyik leg-érdekesebbnek ígérkező programja az volt, amelyen közös koncertre gyűlt össze a 180-as Csoport, az Új Zenei Stúdió, a Miskolci Új Zenei Műhely, a Fiatal Zenészek Csoportja és Szabados György.

A program mindössze három darabból állt (ráadásul ezek közül az egyik magnófelvétel volt), mégis élvezetesnek, érdekesnek, a maga nemében izgalmasnak is lehet nevezni.

Vidovszky László: Autokonzert című szerzeménye autokonzert darab, egy happening jellegű, s végül is aláutokonzert, melynek során a látvány szinte egyenrangú fontosságú volt a hallható él-ménnyel. Ezért — koncertről írva kivételesen — szemléltető le-írással is élni kell. Tehát: öt, külön-böző magasságú, fémszóáll-ványra voltak felfüggesztve az autokonzert hangszerei. Ezek az állványok körülbelül olyanfélék voltak, mint amilyeneken a szim-fonikus zenekarokban használta-s harangjátékok rúdiit szokták felfüggeszteni. A hallgató (néző) szémszögéből balról jobbra ha-ladva az első állványon két cin-tányér volt felfüggesztve ütővel, a másodikon damilszára felfü-zve mintegy öttucatnyi, különböz-méretű és hangú fadarab, a har-madikra egy nagydobutó (alatta feküdt a dob a földön), a negye-dikre egy harangjáték három fémrúdiá és az ötödikre egy ki-mustrált, húzós harmonika.

A látvány szervezésében szere-pe volt az állványok térbeli elhe-lyezésének. Miután szinte min-den fény elsötétült, elkezdődött az „önhangverseny”. A felfü-ggesztett hangszerek látszólag ön-maguktól szólaltak meg, különböz időközökben, különböz mó-dokon. Valójában természetesen úgy, hogy a színfalak mögől va-laki a damilszálat, melyekre fel voltak függesztve, megeresztette, s így az Autokonzert hangeffek-tusait adó hangszerek össze-össze-szűrtödvé egyre közelebb kerül-ték a földhöz, míg végül odaesve elnémultak. Nem így az egyik cintányér, amelybe zenélő órát rejtett Vidovszky, s amikor az is leest, abban a pillanatban meg-szólt a felhúzó zenészszerző, egy triviális, közismert dallamot ismételve, amíg a rugó le nem járt. Végül az Autokonzert az utolsó zenészszerző földet érésé-vel ért véget.

Szünet után következett a re-petitiv vagy minimál zene egyik legismertebb alakjának, az ame-rikai Steve Reichnek (magnóról hallható) kompozíciója, az It's Gonna Rain című, melyet ma-gyarra talán így fordíthatnánk: Mindiárt esik. A zenemű lénye-gé a következő: egy éneklőn in-tonáló, lellezetesen amerikai néger férfihang elmondta a cí-met adó sort, s a következő pil-lanattól mintegy húsz percen át ez az egy, rövid, angol nyelvű mondat hangezét csak a hangsz-őrből. Mégpedig rendkívül gyors iramban, a szavakat szét-bontva majd összerakva, meg-fordítva; a mondatot megfordít-va, azt is elemeire, ütemeire

bontva; rövid időközökben, egy-egy hangnyi késedelemmel egy-máshoz képest eltölva, meg-sok-szorozva; úgy, hogy az eredeti és a megfordított hangsorok is egy-másra toltak; közben a sztereó-technika segítségével legvezőse-rűen szétvált a hangzás, és az első pillanattól kezdve olyan be-nyomást keltett az angol nyelvű mondatból komponált zene, mint egy monoton indítású, de mind jobban felfokozott és egyre izga-gottabb, izgalmasabb afrikai dob-muzsika.

E fordítás, ismétlés, sokszoro-zás, „rák”, és „fejfelé” tech-nika előzményei Johann Sebas-tian Bachig nyúlnak vissza. Ha-gyományos zenei téren a dodeka-fon szerzők vitték szinte mate-matikai tökélyre századunkban. Az elektronika fejlődése és a magnótechnika alkalmazása ilyen különleges, eredetileg nem zenei effektusok zenévé alakítását is lehetővé tette. A mű csúcspont-ja ugyanis a hallható hangsorok szinte minden kapcsolatukat el-vesztették az eredeti szöveggel és önállóként funkcionáltak. Majd a mű íve lefelé, visszafelé fordult, egyszerűsödött, a sokszorozás csökkent, a sztereohatás is mind jobban halványult, egy pontba gyűlt össze, hogy végül felhan-gozzék az eredeti szöveg: It's Gonna Rain.

Befejezésül egy tizenkilenc ta-gú zenekar adta elő az ugyan-csak kortárs amerikai Frederick Rzewski kompozícióját: Les moutons de Panurge (Panurge juhaj) címmel. E zenekarban a 180-as csoport tagjain kívül részt vett Sárly László, Vidovszky László, Szabados György, Dukay Barnabás, Selmeczi György, Wilhelm András, Jeney László. Nyolcan billentyűs hangszereken játszo-tak (zongorán és pianón négy-kezes), négyen elektromos zongorán és Fender-zongorán, egy-egy basszusgitár, klarinét, hege-dű, brácsa, oboa, fuvola, gordon-ka, harmonika, harsona, vibra-fon játszotta a dallamot, míg a ritmikai alapot egy faütő szolgál-tatta a zenemű összefogását írá-nyító Mártha István kezében.

Szép, kiegyensúlyozott együttes hangzással kezdődött a darab, majd a fokozottan gyorsuló tem-póban lassan felbomlott az együt-tesség, az egyes hangszerek ha-sonló dallamot játszottak, de egy-máshoz képest eltölva, már-már kánonszerűen, s mikor szinte kö-vethetetlen kakofóniává vált vol-na az együtthangzás, egy-egy hangszer meg-megállt egy-egy hangnál, s azt hosszan kitarva vonzotta magához a többi hang-szer, míg így végül az egész ze-nekar már csak egyetlen hangot játszott, s az is hirtelen abbama-radt.

A szép számú, és a szűk helyen igencsak szorongó közönség sorai közt nagy tetszést aratott e da-rab, nemkülönben feszült előadá-sa. (Mire e sorok megjelennek, a nagy sikerű sorozat már befeje-ződött Kocsis Zoltán és az Új Ze-nei Stúdió közös Cape-estjével.) Szívesen látnánk-hallanánk ha-sonló sorozatokat az újabb és legújabb zenei törekvések darab-jainak műsorra tűzésével.

Kenesei András